

Хар улфатнинг ўз ҳангомаси бор, деганларидек, шоир, ёзувчилар йилини қолса, баҳс-мунозара кўпинча Сўз устида кетади. Негаки, бизни бинокор деса уммонимиз, дехон деса даламиз, фаввос деса уммонимиз, учувчи деса осмонимиз — Сўз. Дунёда қанча ижодкор бўлса, шунча тафаккур тарзи, шаклланган кўзқараш бор. Айниска, Сўздек рангин, мурракаб, серкіра мавзу устида гап кетганда фикрларнинг бир жойдан чишиши кийин. Хар кимда бир нуқтани назар ва ҳар нуқтани назарда бир ҳақиқат бўлади.

Якнида шундай баҳслардан бирима сўзи ҳақида бўди. Бир томон маҳкамам хукм чиқариладиган жой, яъни суд, эски замонда козихона шундай атаглан, деса, иккинчи томон, хукм сўзидан ҳокимикин келиб чиқари, хукумат идораси маҳкамама бўлишини далилаб этишор билдири. Биринчи томоннинг маҳкамама бериси, маҳкамама тортиш каби далилларига ҳар ишининг ўз маҳкамаси бор, деган ибора қарши кўйилиб, бу сўзини индора маъносига ургу берилди. Бу фикр кўпчиликка макбул бўлди.

Уша сухбатда мен асрнинг мухоммади асли эканини ўйлаб яйрад ўтиридан. Аслиятта қайтишнинг кўламли жарайинда зангин ва рангин она тилимиз фоал иштирок эттаётганидан кувондан. Барча дараҳаджади маҳкамаларнинг факат хуқум чиқарувига даргоҳ эмас, балки мухоммада даргоҳига, тафаккур ва машварат масканига айланётганини хакиқатидир. Зероки, ҳокими хукму ҳакаму ҳукумат мухоммадама ўзакдан, ҳикмат дарахти ҳам шу илдиздан унуб чиқкан.

Ижодкорлар баҳси оидатда қизғин, қизиқарни кечади. Тури ҳангомалар ўргата тушади. Сўзини телва-тескари ишлатганиннинг мазаммати, таржимадаги баъзи ажабтуврликлар ҳангомаси баҳсларни енгил руз беради. Талашид тортишсак ҳам кулиб, яйраб қайтамиш. Лекин тишилос олимлар билан тортишув жуда мушкул иш. Араб, форстипларни сув қилиб ичига юргонган тадқиқотчilar сўзининг энг чуқур илдизига этиб аслиятни маҳкамам тутиб оладилар. Дунё хотага тўлиб кетганидан жонғондан бўладилар. Риштон эмас, Рошионд; Бувайди эмас, Биби Убайди; арава эмас, араба деб ёзиш ва айтишини талаб қиласидар. Уламолар, фузалолар дейиш саводсизлик, инсон хукуклари эмас, хаклари дейиш керак, чунки уламо, фузало, хуқуқ олим, фозил, ҳақ сўзларининг кўплиги деб кизишилдадар. Айниска, ахборотлар сузини ёшталашар борим, сочларни тик бўлади. Ҳакиқатдан ҳам хабарнинг жамъи — ахбор. Ахборотга айланниб яна бир кўплик қўшимчаси орди. Ахборотлар десан ҳадар учта лардан лор-силлаган бўлади.

Азалий қадриялар тиклангаётган замонда тишилос олимларимизнинг бу жонғозликлари, айниска, зиёларнина «кора» ҳақла әргашиб эмас, балки йўлбоши бўлишига чорлашлари адолатли нидодир.

Лекин орзулар бошқа-ю, ҳаёт бошқа экан. Мен ҳам она тилимизнинг ҳазрат Навоий замонидаги кўрки, бўйбастига қараб ҳавас қиласади. Кани эди, буюк шоирнинг сӯз болилиги шу кунда ҳам тўлиғига тасарруғимизда истифода бўлса, деб орзулар қиласади. Не иложики, жамиятнинг ҳам, тилнинг ҳам тараққиёт конунлари бизнинг иктиёризидаги эмас экан. Оғиздаги тилга ҳужайинийни килишимиз мумкин, лекин жамият ходисаси бўлган Тилга хукм ўтказиш иложисиз.

Устоз Абдулла Қаҳор драматургиягинаннинг бир конуни устида сўзлари, янги писэраси киритиш учун мўлжаллаб ёзган бир дафтар жуда ёркян ва ўтиқр жумлашларни бизига ўқиб берган ва афсус билан айтганди:

— Кўнгилда кўпдан юрган бу гапларининг бирор тасарусини писэраси киритолмади. Кайси қаҳрамоннинг оғизига соласам, туфлаб ташлади.

Ургу адабининг бу сўзларини тўя асос билан тип конуниятларига кўчириши мумкин.

Биз иму жоҳи ахли қанча талашиб тортишмади, бир фикрда ҳаммамиз ядилмиз: тиз ёлғиз мутахассисларнинг мулки, хусусий томоркаси эмас. Уни бойитиш, гўзл килиш, ҳас-кашалардан тозалаб бориши — умумлашларниницидид.

Мен ҳам шу буюк ҳазинанинг битта баҳраманди сифатида Сўз ҳақида кўнгил сўзларини айтиб, сиз азиз мутарийларни баҳслор чорлаомочки будим.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Юртимизда истикомат қилаётган бир юз ўтиздан зиёд миллат вакиллари ўз маданий зиёд миллат, фикрларни борада сарнади. Амалга оширилётган ишлар иблатлинидид. Пойтахтинида ҳар бир тадбирда фахрийлар билан ёнма-ён ёш авлод вакилларнинига оширилётган.

Пойтахтинида ҳар бир тадбирда фахрийлар билан ёнма-ён ёш авлод вакилларнинига оширилётган.

Улғайган сўзлар

Сўз бамисоли тирик жондек ҳаёт кечар экан. Инда ҳам тугилиш, камол топиш, қарип залогла юз тутиш бор

дас тушунчага айланди. Миллат учун уммакат, инсоннинг учун Курра Замин кадар юксалиди.

Москва, Токио шахарларida буюк бобомиз ҳайкалларни очирилар, ўша мўтабар издиҳомда туриб ҳазротнинг ўйлас байтларини хайдо тақрорланган адим. Қарант-ки, устоз Навоий ўзлари ўзбек халқи учун ватан тимсолига айланнибидилар!

Бир пас неча дақиқа?

Болаликдаги шеърий машҳарларнинг бири, шаббода, тўхта бир пас, деб ёзган эканман. Деворий газета мухаррири, ўзбек адабий тилида бир пас деган сўз ўйк, бир нафас дейиш керак, деб ўзи кизил қалам билан тўғрилаб қўйган.

Кўп ийлар ўтиб Навоийнинг «Лайли ва Мажнун»да шундай байтни кўдим: **Бир пос чу тундин ўти уй хайл. Тушлук туши кильди ўйгура майл.** Лугатларга қарадим. Пос — туннинг саккоздан бир, деб шарҳларни. Демак, таҳминан бир соатга тенг тунги муддат — пос, бир соатлик тунги соқни

нинг, бора-бора мамлакатнинг фуқароси — милиятнинг малик, инсоннинг учун Курра Замин кадар юксалиди.

XIX аср бошларидаги Кўконда яшаб ижод этган ўз замонининг малик ушшуароси бўлган Фазлийнинг: «Сенга арз этар фуқароларин», — деган сўзлари бор. Бу фазалга шоира Вола болгаган мухаммас «Бозоргоний» кўйига солиб ҳали ҳамон айтилади. Демак, бундан иккى аврал фуқаро амириклик тобе инсон маъносисда ишлатилган ва фуқаролар шакли ҳам мавзуд бўлган.

Буғун энди фуқаро сўзи жудор тўйинни ёчиб, замонавий либосда қадр кўтартган. Бир кўп билан русча гражданнин, иккинчи кўл билан инглизча сизтез сўзларини маҳкам ушлаб, дунё саҳнида магарур турди.

Зотан гражданнинг ҳам, сизтез ҳам ўзларининг аввали шахарларни деган маъноларини аллақачон тарк этгандар.

Мадина ва маданият

Маданият арабча мадина, яъни шаҳар сўзидан олинганини биламиш. Кадим замонлардан саҳрои араблар бадавий, шахарларлар маданий бўлганлар. Ўзбек

бўлди, баҳодир — бағатъар бўлиб қадр топди. Лекин полон — боловнга, паҳлавон — ахламонга айланниб хор-зор, шармандай шармисор бўлдиар.

Туркиялик бир дўстимиз бор. Ўзбек адабийтининг катта билимидон, тарғиботчиси. Кўн китобларни туркчага таржиши килиб наша этирган. Исан нима денг? Евуз! Евуз Оқбинор.

Усмонли турк тили: даёв сўзи ботир, баҳодир маъносини билдиради. Турк тарихида Ёвуз исмли сунтонлар ўтган.

Каранги, бизнинг полон ва паҳлавон сўзларини келган кўргиллик бардоши ташкил ўтган ёвуз сўзининг ҳам бояндан олганларни тушуди.

Уста таржимонлар кўпинча кардош тиллардан таржима килишинча унча күшмайдилар, бу ишади илложи борида. Ўзбек қараша юзини билдиради. Таржимонлар кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабча мадина, яъни шаҳар сўзидан олинганини биламиш. Кадим замонлардан саҳрои араблар бадавий, шахарларлар маданий бўлганлар. Ўзбек

Ажабо, тариқдек урудан жонивор чиқиб пилла ӯраши, капалакка айланниб учши бокоридан тилга олган. Исан нима денг? Евуз! Евуз Оқбинор.

Усмонли турк тили: даёв сўзи ботир, баҳодир маъносини билдиради. Турк тарихида Ёвуз исмли сунтонлар ўтган.

Мустакиллик йилларида маънавиятизмизнинг ўзини билган. Ислом Каримовку Кодирор ёзгандек, ел ганинаси. Ҳеч биримиз, мен тилшун ёки ўзини эмасмас, деб ўзни четта олмаслигимиз керак. Бу ганих соҳиблари ҳам, посонларни ташкил ишларни.

Мустакиллик йилларида Туркиянидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди. Таржимонлар кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди. Таржимонлар кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабча мадина, яъни шаҳар сўзидан олинганини биламиш. Кадим замонлардан саҳрои араблар бадавий, шахарларлар маданий бўлганлар. Ўзбек

маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

Маданият арабида таржима килишини кечиб ётди. Илтифатидан кўпинча тиллардан таржима килишини кечиб ётди.

ТИРИК ҲАЗИНА ҶАҲОНГАШТА СЎЗ

— пособон, русча часовой маъносидаги атама бўлиб чиқди.

Ажабки, ўз сўзимиз бўлган пос жаҳон кезиб, яна ўзимизга пост шаклида, кўриклинидаги мустаҳкамлик, катъини таъсизларидан ўзларни ўтишадиган жой, соқининг ўрни шамда лавозим маъноларини олиб кайтибди.

Пос — ўзимизнинг сўз, деб хато айтадиги. Асли форсча ёки арабча ўзакка ўтишадиган пост шаклида, кўриклинидаги таркибида ўзларни ўтишадиган.

СЕНДА БОРДАР ИЧЛ

Из узмай,
мудом,
үтиб,
қайтаман,
таниндирий ўйларнинг ҳар битта гарди.
Бор эрур дардим ўйларга айтаман,
тинглайман ўйларнинг бор эрур дардин.

Не тошган бўлсам,
ўйлардан тоғлим,
мен,
ўйларда ўйкотдим,
не ўйкоттан бўлсам.
Бўй берди ўйлар,
ўйлар берди эн,
умрим таржимаи холига бўлдам.

Гоҳидга ўйларнинг кўксига роб-роб
қадамларим ботар

тощадай,
зил-замбил.
Ҳам жонимда,
ҳам танимда
изтироб —
ўйларда саргардон,
ўйларда сабил.

Куёй чикаверар,
утаверар кун.
Айланаверди кўхна гиддирек.
Ховликар шовкинлар,
зимни сунку —
умид армон сари борар мидириб.

Борликнинг надами ўзгарар минг бор:
ёзда кияр,
кишда ташлар пўстларин.
Иссиғу союқда тусламас зинҳор,
ўйлар — ёронларим,
ўйлар — дўстларим.

Из узмай,
мудом,
ўтиб,
қайтаман,
таниндирий ўйларнинг ҳар битта гарди.
Бор эрур дардим ўйларга айтаман,
тинглайман ўйларнинг бор эрур дардин.

* * *

Сени ўйклаб келдим,
келдим ахтариб,
рўйинг намоён эт, даштнинг оқшоми.
Бошлади бул томон ўқимоқ маҳталари —
осмон ихлос билан биттан инсони.

* * *

Ичкарига кирасан ёлиз:

руҳинг сўлғин,
вуждинг тудраб.

Ташқарида тишлари гиз-гиз,
Надоматлар қолади гудраб.

Ташқарида қолади бари:
кўз тикинлар,
кузатилилар ҳам.

Асабинги эзган кўнгари,
шовкинларни симирган олам.

Ташқарида қолар...

Бегона...

Уйинг деворлари чайир.
Юрагинг ғамлари ағанар

сукунат қаърига...

Хайр!

Бир лаҳза ўзинта қайрилиб,
сер солиб қарайсан.

ўзингми?

Бир лаҳза давордан айрилиб,
бир лаҳза тинглайсан ўзингни.

Чўзимайдо бу мангур токлики,
чертар руҳинг эннинг зор.

Туннинг супрасига элайди оқлик

майининга ёғаётган кор.

Ичкарига кирасан ёлиз:

руҳинг сўлғин,

вуждинг тудраб.

Ташқарида тишлари гиз-гиз,
надоматлар қолади гудраб.

* * *

Йўлининг интиқиб,
орзиқдан гуллар

нигоҳингдан гул-гул очилиб, чунон,
ўтсанг, қараб қолар ҳўрсенинг улар

изларнингдан хомуши,

бош ёзиг, инон.

сатҳи паст,
губорли,

хира ва тантис.

Даштнинг оқшоми, чексизсан жудаям,
нур тўклиди ой,
юлдузларнингдан.

Қаңға олис бўлмай,

согинчиг ҳар дам

ўсади қанглумнинг туб гизларинда.

Даштнинг оқшоми, кенг куличиг ҳийк,
бепон сукунтинг руҳим боянич.

Факат сенга яршар,
сенга лойик,

сокинлик сираси —

сокин согинчим.

Сени ўйклаб келдим,

келдим ахтариб,

рўйинг намоён эт, даштнинг оқшоми.

Бошлади бул томон ўқимоқ маҳталари —

осмон ихлос билан биттан инсони.

* * *

Ичкарига кирасан ёлиз:

руҳинг сўлғин,

вуждинг тудраб.

Ташқарида тишлари гиз-гиз,

Надоматлар қолади гудраб.

Ташқарида қолади бари:

кўз тикинлар,

кузатилилар ҳам.

Асабинги эзган кўнгари,
шовкинларни симирган олам.

Ташқарида қолар...

Бегона...

Уйинг деворлари чайир.

Юрагинг ғамлари ағанар

сукунат қаърига...

Хайр!

Бир лаҳза ўзинта қайрилиб,
сер солиб қарайсан.

ўзингми?

Бир лаҳза давордан айрилиб,
бир лаҳза тинглайсан ўзингни.

Чўзимайдо бу мангур токлики,
чертар руҳинг эннинг зор.

Туннинг супрасига элайди оқлик

майининга ёғаётган кор.

Ичкарига кирасан ёлиз:

руҳинг сўлғин,

вуждинг тудраб.

Ташқарида тишлари гиз-гиз,

надоматлар қолади гудраб.

* * *

Йўлининг интиқиб,
орзиқдан гуллар

нигоҳингдан гул-гул очилиб, чунон,
ўтсанг, қараб қолар ҳўрсенинг улар

изларнингдан хомуши,

бош ёзиг, инон.

* * *

Бўйдор иморатлар қўзғамас ҳайрат,
серрайб турди исама викор.

Туфроқ ҳиди анқиган мўъжаз сийрат

Уйлардан тараалар канғлумга ифор.

Бўйдор иморатлар этмас маҳлиб,
тошлардан ўтиргилан.

Тони қоттган ҳашам.

Сирти тик,

башниту

ичида,

оё,

говак тортиган настлик,

зил кетган алам.

Ердан узилолмас.

Не қисмат?

Каро...

Кўкка етолмагай аргамчи илиб.

Бўйдор иморатлар ер ва кўк аро

Яшагай қўрасак багрими тилиб.

Бўйдор иморатлар қўзғамас ҳайрат,
серрайб турди исама викор.

Туфроқ ҳиди анқиган мўъжаз сийрат

Уйлардан тараалар канғлумга ифор.

* * *

Эртасига Пиримкул иккимиз Чингизни

кузатиб қўйдик.

Орадан бир ҳафта

ёзиганни ҳам сурхан сандарни

бўйдор иморатлар измийни

